

*Рудченко Вікторія Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Старицька Ольга Олексіївна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВО ГРОМАДЯН НА МИРНІ ЗІБРАННЯ

Право на мирні зібрання є конституційним правом, що належить до групи політичних прав, де посідає першорядне місце, як таке, що сприяє самоорганізації громадян. Правовому оформленню та правовим механізмам реалізації цього права присвячено чимало міжнародних та європейських нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення політичних та громадянських прав людини, а також прецедентна практика міжнародних та європейських судів, чия юрисдикція є обов'язковою для усіх держав-учасниць.

Мирні збори в їх різновидах, як-то мітинги, демонстрації, походи, пікети, збори, на сучасному етапі розвитку українського суспільства набувають все більшого значення як колективні форми самоорганізації, громадянської активності населення, його масового волевиявлення.

Це право кваліфікується як один з основних та невід'ємних атрибутів демократичного суспільства з його політичними та соціальними цінностями, оскільки свобода зборів, мітингів, походів і демонстрацій несе додаткову функцію у зародженні та формуванні політичної волі громадянського суспільства – всього чи його частини, з подальшою реалізацією його ідей та переконань [1, с. 45].

Право кожної людини на свободу мирних зібрань та асоціацій передбачене ст. 20 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. [2]. Разом з тим у статті наголошується, що ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Дещо ширше це право трактується в ст. 11 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.) [3], згідно з якою «свобода зібрань та об'єднань передбачає право кожного на свободу мирних зібрань та на свободу об'єднань з іншими, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів». У цій же статті зазначається, що реалізація цих прав не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачені законом та необхідні в демократичному суспільстві, в інтересах державної безпеки та громадського порядку (*ordre public*), для охорони здоров'я та моральності або захисту прав та свобод інших осіб. Водночас, норми статті не перешкоджають запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції або органів державного управління.

Крім того, право на мирні зібрання визнається ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [4]. Згідно з нормами

Пакту реалізація цього права не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які накладаються згідно із законами та які є необхідними у громадянському суспільстві, в інтересах державної або суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я та моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Варто наголосити, що міжнародні норми захищають право на мирні зібрання не лише дорослих громадян, але й дітей. Так, Конвенція про права дитини, прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 р. (набула чинності 2 вересня 1990 р. згідно зі статтею 49) [5] у ст. 15 передбачає зобов'язання держав-учасниць визнати право дитини на свободу асоціацій та свободу мирних зібрань. У ході реалізації даного права не дозволяються будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються згідно із законом та які необхідні в громадянському суспільстві, в інтересах державної або суспільної безпеки, громадського порядку (*ordre public*), охорони здоров'я та моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

У контексті захисту прав громадян на свободу мирних зібрань особливо варто відзначити рішення Європейського суду з прав людини.

Згідно з рішеннями Європейського суду, повноцінне громадянське суспільство можливе та є продуктивним лише тоді, коли існує вільний простір для безперешкодної участі громадян у демократичних процесах, коли, зокрема, громадянська активність проявляється в таких формах, як мирні масові акції, зібрання [6, с. 32].

Щодо національної правової системи, то у ст. 39 Конституції України [7] гарантується кожному громадянину право на проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також пропонує різноманітні правові форми вільного висловлювання ідей, вражень, співчуття, солідарності або протесту. Натомість, чинна національна нормативно-правова база в цій частині не відповідає вимогам сьогодення, оскільки не містить спеціального правового акту щодо реалізації конституційного права на мирні збори. Формальна ж імплементація норм міжнародного права, а також не менш формальна адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу свідчить про невідповідність правової системи України до використання міжнародних та європейських стандартів у галузі прав людини, включаючи й право на мирні збори.

За своїм юридичним змістом це право гарантує громадянам України можливість вільного спілкування, обговорення, сперечання та поширення в будь-який спосіб (звичайно, у межах закону) інформації, власних оцінок та суджень з питань суспільного, політичного, економічного, культурного життя держави, зокрема питань, пов'язаних з обговоренням та прийняттям законів та рішень місцевого або загальнодержавного значення.

У сучасних умовах політичного і громадського життя в Україні зростає активність населення, збільшується кількість масових заходів, в яких беруть участь представники різноманітних верств населення, громадських організацій та політичних партій. Зокрема, у 2004 р. протягом президентських перегонів

фактично відбулася тотальна політизація суспільства. Також це й яскраві події 2014 року – Революція гідності, нинішні акції протесту, пов’язані із подіями на Сході держави, анексією Криму та ін. Також в науковій літературі звертається увага і на тому, що в умовах проведення антитерористичної операції зібрання може обмежувати знову-таки лише суд, що підтверджується нормами прямої дії Конституції України [8, с. 142].

Як свідчить практика, чимала частина таких заходів викликає протидію влади, проходить з порушеннями організації і порядку проведення заходів, правила функціонування яких належним чином досі не визначені. Це нерідко призводить до безладів, порушень прав громадян на вільне вираження своїх політичних, економічних, соціальних, партійних, релігійних, національних та інших поглядів і переконань, підтримки чи протесту.

Отже, основним та першочерговим кроком у «реальності» конституційного права громадян на мирні акції протесту є детальна систематизація процесу і його законодавче закріплення. Водночас, представникам влади слід усвідомити, що поява публічних акцій протесту викликана тим, що всі інші можливі та доступні інструменти впливу на владні структури використані або недійсні. Тому надзвичайно важливо розробити запобіжні механізми вирішення конфліктів, які б автоматично блокували хвилю масового невдоволення на ранніх стадіях її назрівання.

Список використаних джерел

1. Конєв І. Є. Конституційні засади реалізації права на мирні зібрання в сучасній Україні. *Проблеми становлення правової демократичної держави*. 2019. № 4. С. 45–49.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конвенція право захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Конвенція про права дитини: ратифіковано постановою Верховної Ради України від 27 лют. 1991 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
6. Клименко О. І. Нормативні джерела конституційного права громадян України на мирні зібрання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. № 1. С. 30–36.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Онищенко С. М. Особливості реалізації права на свободу мирних зібрань в умовах проведення Операції об’єднаних сил. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 140–143.

